

Llibre d'Amic e Amat

Francesc-Xavier Marín
Universitat Ramon Llull

1.- Composició, problemàtica i datació.

Malgrat que Llull utilitza el tema de l'amic i l'amat diverses vegades¹, hi ha una certa vacil·lació a l'hora de definir el nucli de la nostra obra. Així, mentre Jordi Rubió dubta entre si es tracta d'un "tòpic" o una "al·legoria"², Albert Soler creu trobar una evolució clara en el tractament d'aquesta imatge: en primer lloc hi hauria una metàfora (*Blanquerna*, cap. 99: l'amic és el "feel e devot cristià" i l'amat és "Déu"); una segona possibilitat seria considerar-lo com un tema (quan la metàfora esdevé recurrent i consta d'uns personatges ben determinats i d'un argument definit); finalment, pot aparèixer com un tòpic (quan la metàfora es lexicalitza i té una funció sobretot referencial)³.

Tanmateix, la qüestió no sembla tan clara. M. Obrador⁴ adverteix que les figures de l'amic i l'amat ja apareixen 15 vegades entre els caps. 272-349 del *Llibre de contemplació*⁵; aquí no hi ha en absolut la correspondència amic=cristià, amat=Déu, sinó que simplement els conceptes indiquen l'agent i el pacient de l'acció d'estimar. Els germans Carreras Artau⁶ noten que, en aquest cas, es tracta de dos homes iguals en naturalesa; el recurs al terme "amic" és simplement per evitar la similitud entre els par-

1 Apareix per primer cop al *Llibre de contemplació* (1271-1274); n'esdevé el tema principal al *Llibre d'Amic e Amat*; reapareix a *Art amativa* (1290) i *Flors d'amors e flors d'entel·ligència* (1294); té un paper destacat a *Arbre de filosofia d'amar* (1298).

2 J. Rubió i Balaguer. "Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Llull". *Ramon Llull i el lul·lisme*. Barcelona, 1985, pp. 286-289.

3 A. Soler. "Orígens, composició i datació del Llibre d'amic e amat". *SL* 32 (1992) pp.135-136.

4 M. Obrador. "Proemi". *Libre d'amic e amat*. Palma de Mallorca, 1904, pp.9-37.

5 Concretament a 272 (20), 278 (16), 281 (4,19,28), 287 (12), 289 (26,27), 290 (3),

307 (pàssim), 312 (10), 338 (11,12), 334 (24), 349 (24).

6 *Filosofia cristiana de los siglos XIII al XV*. Vol. I. Madrid, 1939, pp.262 ss.

7 Si bé és cert que, en principi, es distingeix entre l'amic, l'amat i Déu (p.ex. 307,2), a vegades sembla insinuar-se un acostament a la identificació amic=fidel, amat=Déu (p.ex. 289,26). A 228,11 el parell de termes amic/amat és referit a Crist/fidel, però a l'inrevés del que passarà al *Llibre d'Amic e Amat*: aquí Crist és l'amic i el cristià és l'amat.

8 "E per ço cor vostra cort ha major honor per la passió de mon Amat que nulla altra cort, cuyt atrobar en vostra cort molts companyons qui sien de mon ofici."

9 "Encontraren-se l'amic e l'amat, e callaren lurs boques e lurs hulls, ab los quals se fahien senyals d'amor; ploraren, e lurs amors se parlaren."

10 "I scrívia en un libre lo nom dels amats e amants, e demanà-li un home qui amava, si en aquell libre havia scrit lo nom de son amat."

11 3, 77, 110, 144, 165, 201, 291, 358.

ticipis amant/amat que podria resultar equívoca en la grafia i la fonètica⁷. Sembla, per tant, que hem de concloure que al *Llibre de contemplació* hi ha l'origen remot del tema, però que aquest sofreix una profunda evolució al llarg de l'obra lul.liana que culminarà amb el tractament que rep al *Llibre d'Amic e Amat*.

Ja en el *Blanquerna*, el nostre tema apareix 8 vegades abans del *Llibre d'Amic e Amat*: 1 vegada al cap. 79, 6 al cap. 80, 1 al cap. 83. Mentre que al cap. 79 el tema és introduït per Ramon lo foll identificant l'amat amb Crist⁸, al cap. 80 es fa un pas decisiu en la constitució del tema: ja no es tracta d'una comparació a l'interior d'un argument, sinó que s'insinua que entre un personatge i l'altre (ara ben determinats) hi ha una especial relació⁹. En aquest cas els textos constitueixen unitats temàtiques i argumentals amb un sentit complet. En l'únic exemple en què l'amat no és Crist, per tal d'evitar confusions, Lull substitueix "amic" per "amant"¹⁰. Significativament, en el *Llibre d'Amic e Amat* no es dona mai aquesta substitució: "amant" no hi apareix mai com a substantiu; en el seu lloc s'empra "amador"¹¹.

Per tant, podríem dir que:

- 1.- a diferència del que passa al *Llibre de contemplació*, al *Llibre d'Amic e Amat* amic i amat són ja metàfores de Déu i del fidel.
- 2.- al *Blanquerna* hi ha encara una vacil·lació entre amic i amant, cosa que no passa mai al *Llibre d'Amic e Amat*.
- 3.- al *Blanquerna* l'amic sempre apareix lligat a per sonatges concrets (Ramon lo foll i el Juglar de Valor) que són presentats com a bojos. Mentre que això no passava al *Llibre de contemplació*, al *Llibre d'Amic e Amat* l'amic esdevé el foll per excel·lència (12,13).
- 4.- malgrat la coincidència temàtica entre el *Blanquerna* i la nostra obra quan es parla de l'amic i l'amat, en el *Blanquerna* la imatge és menys elaborada i abunden menys les metàfores.
- 5.- Sembla que hem de dir que, mentre s'escrivien els caps. 79-83 del *Blanquerna*, el tema de l'amic i l'amat encara no estava completament definit, però que hi ha un avanç notable respecte del tractament que se'n fa al *Llibre de contemplació*. Aquest detall ens resultarà molt il·luminador per poder datar la

nostra obra: mentre s'escriuen els cap. 79-83 del *Blanquerna* encara no existeix el *Llibre d'Amic e Amat* com a novel·la. Per tant, en el *Llibre d'Amic e Amat* Llull aprofita uns temes que ja havia emprat al *Llibre de contemplació* i desenvolupa un tema que havia esbossat uns caps abans al *Blanquerna*.

Resumint-ho molt, sembla que la problemàtica consisteix en el següent: al cap. 88 del *Blanquerna*, després del versicles que hem analitzat però abans del *Llibre d'Amic e Amat*, es parla explícitament de l'anada a Berberia d'un missatger del cardenal que ha de donar compte de l'estat del món, sobretot de la qüestió religiosa. Allà el missatger té coneixement de tres coses, la segona de les quals és: "Atrobà un Llibre d'amic e amat, on era recomtat com los devots hòmens fahien cançons de Déu e d'amor, e com per amor de Déu lexaven lo món e anaven per lo món pobretat sustinent." S'hauria d'entendre que es tracta d'un llibre escrit en àrab i fet per musulmans, però això contradiu el que es diu al cap. 99, on el llibre és obra de Blanquerna inspirant-se, això sí, en els autors sufís (cosa diferent d'una traducció d'un original musulmà).

Efectivament, al cap. 99 Blanquerna, ja retirat del món, rep la visita d'un ermità; és el mateix que, al cap. 97, just abans que Blanquerna abandonés Roma, demana al nou Papa que nomemi Blanquerna mestre d'ermitans. Aquest personatge li demanarà *que* "feés un libre qui fos de vita ermitana, e que per aquel libre pogués e sabés tenir en contemplació, devoció, los altres ermitans". Blanquerna, després d'una experiència mística, decideix escriure el llibre tot recordant un llibre musulmà del qual li havia parlat un sarraí quan ell era Papa (el missatger del cap. 88 esdevé ara un sarraí). Aquest llibre té les característiques següents: "paraules d'amor e exemplis abreyats e qui donen a home gran devoció; e són paraules qui han mester espusició, e per la spusició puja l'enteniment més a ensús, per lo qual puyament muntiplica e puja la volentat en devoció".

En definitiva, al cap. 88 Llull parla de la traducció d'un *Llibre d'Amic e Amat* musulmà; reprèn el tema als caps. 91 i 93 on presenta com serà el llibre; però això que es diu aquí no és el que trobem al *Llibre d'Amic e Amat*. És a dir, el *Llibre d'Amic e Amat* musulmà té una relació directa amb el

12 D. Urvoy. "Les emprunts mystiques entre Islam et Christianisme et la véritable portée du Livre d'Amic". EL 23 (1979), pp.37-44.

13 Llull té una certa tendència a inserir obres "menors" dins d'altres més àmplies; així, el *Llibre de les bèsties* apareix com a cap. 7è del Fèlix o *Llibre de meravelles*.

14 J. Tusquets. "La data de composició del *Blanquerna*". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVI. (Barcelona, 1977), pp.115-123.

F. Domínguez. "El *Llibre d'amic e amat*. Reflexions entorn de Ramon Llull i la seva obra literària". *Randa* 19 (Barcelona, 1986), pp.111-135.

A.Soler. "Encara sobre la data del *Blanquerna*". SL 31 (Palma de Mallorca, 1991) pp.113-123.

tema de l'amic i l'amat dels caps. 79-83, però no amb l'anunci del cap. 99 ("paraules d'amor e exemples abreuyats")¹². Potser Llull volia incorporar el *Llibre d'Amic e Amat* en el *Blanquerna* com la traducció d'un llibre musulmà, però finalment s'adona que encaixa millor en la novel·la com a obra del *Blanquerna* ermità; el cap. 99 seria, llavors, una rectificació de la idea inicial¹³.

El *Llibre d'Amic e Amat* és un capítol del *Blanquerna*. Això pot semblar una obvietat, però no ho és: l'obra sempre ha estat una part del *Blanquerna*, de manera que la seva datació està inevitablement lligada a la d'aquesta obra. En efecte, no disposem de cap dada que permeti sospitar que va tenir una existència autònoma: les versions francesa, occitana i catalana fetes en vida de Llull inclouen tota la novel·la. La versió llatina (que circula sola) s'inicia amb el cap. 99 del *Blanquerna*, on un ermità que havia aparegut dos capítols abans visita *Blanquerna*. En tots quatre casos, l'obra s'inicia amb un preàmbul que pressuposa una certa familiaritat del lector amb el personatge i la seva història, i acaba amb un èxplícit que dona pas a *l'Art de contemplació*. Només a partir de les edicions llatines del segle XVI (París 1505, Alcalà d'Henares 1517) circularà el *Llibre d'Amic e Amat* de forma independent del *Blanquerna*.

Per tant, puix que tenim dos manuscrits del 1289, el *Blanquerna* no va ser escrit més enllà d'aquesta data. Probablement va ser acabat a Montpeller (aquesta ciutat és citada al cap. 90) el 1283. Hi ha indicis que la novel·la va ser composta en un llarg període de temps, entre 1276 (data de la fundació del col·legi de Miramar) i 1283, i que el pla narratiu és sovint refet sobre la marxa: el *Llibre d'Amic e Amat* va ser escrit simultaniament al *Blanquerna* i sempre amb la intenció que formés part d'aquesta obra.¹⁴

2.- Claus de lectura del *Llibre d'Amic e Amat*

Al llarg dels anys s'han donat diverses interpretacions sobre el sentit d'aquesta obra. Així, per exemple, mentre Jordi Rubió (contra allò que s'havia cregut durant segles) està convençut que no es tracta d'un breviari esotèric per a enamorats (que van ser prohibits pel papa Gregori XI el 1376) però no gosa dir de quin tipus de llibre es tracta

ta, els germans Carreras Artau el veuen com un assaig per entendre el paper de l'enteniment, la memòria i la voluntat en l'amor a Déu. Així, Llull es valdria dels tòpics de la poesia amorosa convencional (les imatges de la font, la presó, el verger, les cartes, l'esguard, la malaltia, l'escala, els secrets, l'ocell, el mar, la nit i l'alba, els plors...)¹⁵ però els transforma subjectant-los a un verb que no expressa un moment imaginatiu sinó intel·lectual (amar, contemplar, recordar, sostenir, multiplicar, doblar, minvar...). Seria, segons això, una obra mística.

En tota mística es verifiquen alhora una teoria i una experiència espiritual. Així, mentre al *Llibre de contemplació* trobem la síntesi entre l'especulació i l'afectivitat, al *Llibre d'Amic e Amat* predomina l'experiència mística personal de Llull: la teoria hi és latent només com a suport, tot preluçant allò que trobarem a l'*Arbre de filosofia d'amor*¹⁶. Tot sembla indicar que les fonts on s'inspira Llull són l'experiència mística personal (les cinc aparicions de Crist crucificat), la influència del corrent judeocristià (sobretot del *Càntic dels Càntics*: les criatures com a manifestacions de l'amor de Déu), la poesia franciscana italiana (principalment Iacoponte da Todi), i el pes dels sufis musulmans.¹⁷

En el *Llibre d'Amic e Amat*, a mesura que s'avança en la seva lectura, predominen els versicles amb un to filosòfic i disminueix substancialment l'aspecte líric. No és aliè a aquest fet la divisió del llibre en petits versicles, de dificultat creixent, un per a cada dia de l'any: així, la reflexió continuada al llarg dels mesos, l'acumulació de dades i l'aprofundiment de la meditació permeten l'ús de metàfores que sintetitzen conceptes teològics i metafísics.¹⁸

Oferim a continuació 4 eixos temàtics (interrelacionats entre si) que afavoreixin una lectura progressiva del *Llibre d'Amic e Amat*.¹⁹

a.- Benvolença.

En el pensament medieval, l'amistat és una de les formes de l'*amor benevolentiae*: el sentiment altruista gràcies al qual l'amic surt de si mateix per cercar el bé del seu amat, tot preferint-lo al seu propi bé ("*amor concupiscentiae*"). Llull tradueix al *Llibre d'Amic e Amat* l'"*amor benevolentiae*" per "*bona volentat*" o "*benvolença*".

15 M. de Riquer. *Historia de la literatura catalana*. Vol I. Barcelona, 1964, pp.326 ss destaca el recurs als versicles dialogats, freqüent en la poesia amorosa de Peire Rogier i Girant de Bornelh. De la mateixa manera caldria parlar de l'ús de les antítesis i paradoxes a la manera de Cerverí de Girona, trobador contemporani de Llull: 47 (l'amic és sol quan es troba en companyia de la gent), 51 (com més el guareix l'amat, més augmenten les seves fatigues), 57 (la seva riquesa és la seva pobresa), 65 (benança és malança), 70 (els camins d'amor són llargs i breus), 75 (revela els seus secrets amb secret, i amb revelació els té secrets), 188 (l'amic es troba entre l'oblit i el record).

16 Riquer troba moltes similituds entre el *Llibre d'Amic e Amat* i l'*Arbre de filosofia d'amor*: els diàlegs de l'amic i l'amor sobre l'amat; els capítols dedicats als sospirs i plors d'amor; l'al·legoria de la presó d'amor, ja present a Bernart de Ventadorn i Thibaud de Champagne; la influència del *Roman de la Rose*, de Guillaume de Lorris i Jean de Meun, llavors molt de moda a la cort francesa...

17 Un altre tema és si Llull influeix en la mística castellana del Segle d'Or. Per a escatir aquesta qüestió caldria estudiar la presència multiforme del lulisme a la Castella del segle XV, així com la seva influència en la mística flamenca del XII i en la *devotio moderna* dels Països Baixos. Sembla, tanmateix, comprovada la influència a través de les idees lul·lianes de Ramon Sibiuda i el *Viola animae* del

cartoixa flamenc Pieter Dordant. Tanmateix, caldria dir que mentre en els místics castellans predomina la "mística de les esposalles", a Llull domina la "mística de l'amistat". Vegeu J.N. Hillgarth. *Ramon Llull and Lullism in Fourteenth-Century France*. Oxford, 1971, pp.46-165.

18 Aquesta divisió del llibre en 366 capítols, un per a cada dia de l'any, es troba també al *Llibre de contemplació*, on Llull ofereix quatre possibilitats de lectura: un capítol diari, llegir "a aventura" (a l'atzar), lectura de l'índex, i intel·lectualització de la matèria llegida en un paràgraf tot recordant allò meditat en un altre.

19 Seguim V. Sérverat. "Autour de la notion d'amitié dans le Livre d'amic e amat". *EL* 29 (1989), pp.125-145.

185: "Cantava l'amat de son amic, e deïa que tant li portava bona volentat, que totas cosas que aïrava per sa amor li era plaents e benanances majors que les cosas que amava sens l'amor de son amat."

Per mostrar la filiació entre amistat i benvolença, Llull sovint ajunta els dos conceptes (44, 104). Es tracta d'un amor anomenat també "*amor extatitus*" perquè condueix l'amic fora de si mateix (*ex-stare*) per promoure l'amat. La recerca del bé de l'altre és possible per aquest moviment de des-possessió de si mateix (54, 227, 238). L'objectiu d'aquest moviment de sortida és assemblar-se al més perfectament possible a l'amat (190, 215, 261, 272).

b.- Principi de dualitat: amic "i" amat.

A diferència de l'amor, que hom pot adreçar-se a si mateix ("*amor sui*"), l'amistat no és mai solitària. No pot constituir-se en el solipsisme sinó que demana la dualitat de subjectes

D'aquesta manera, en principi, cal entendre que a cada amic li correspon un sol amat. Per això Llull no fa servir el plural "amics", sinó que el substitueix per "amadors" (3, 77, 81, 101, 111, 114, 119, 155, 173, 175, 201, 209, 216, 222, 228, 233, 255, 314, 366). Per a Llull el terme "amic" té una connotació de preferència, d'amistat particular que no tolera el sentit de grup o de pluralitat.

Com que l'amistat cerca el seu complement fora d'un mateix, s'expressa sobretot en formes transitives o de reciprocitat. Amic i amat formen tensió, diàleg, síntesi de contraris. Així l'amistat aconsegueix una semblança entre els amics. Per això Llull juga amb la similitud dels conceptes "amic" i "amat"; és una relació que no implica ni identitat ni absoluta diferència: quan la distància entre l'amic i l'amat s'ha reduït al mínim, tots dos són "quasi" inseparables. Llull expressa això jugant amb les expressions "*a proprietat*" (autonomia, alteritat) i "*a comunitat*" (unificació). L'amistat és barreja ("*coincidentia oppositorum*") d'alteritat i comunió, diferència i unificació (44).

Llull manté sempre la dualitat dels amics en el si de la unió mística. En aquest sentit, hi ha matisos aparentment mínims però significatius: no s'uneixen els amics directament, sinó els seus amors. L'amor com a "tercer principi" garanteix i salva una certa alteritat ("llunyedat") en el si de la unió mística ("propinquïtat").

50: Eguals coses són propinquitat enfre l'amic e l'amat; car enaixí com mesclament d'aigua e de vi, se mesclen les amors de l'amic e l'amt; e enaixí com calor e lugor s'en cadenen lurs amors; e enaixí com essència e ésser, se con venen e s'acosten."

D'aquí la predilecció de Llull pels "sanglots, larmes e langueurs"; més que conceptes psicològics són expressió de la distància ontològica insuperable entre els amics. El llenguatge del patiment recorda que la presència s'alimenta de l'absència, que la unitat dels amants ("comunitat") reposa en la distància ("propietat"). L'amic i l'amat conser ven sempre una "distància ontològica".

100: "Lo llum de la cambra de l'amat venc inlumin ar la cambra de l'amic, per ço que en gitàs tenebres e que l'omplís de plaers, e de llangors e de pensaments. E l'amic gità de sa cambra totes coses, per ço que hi cabés son amat."

c.- Reciprocitat: "amatio" i "reamatio".

L'amistat es defineix també per la reciprocitat o mutualitat dels intercanvis, aspecte aquest ja inclòs en la definició escolàstica d'amistat: "*amor mutuae benevolentiae*" (S. Tomas. STh II-III, qu.23, a1).

Així, al moviment de transitivitat s'hi afegeix el de reciprocitat: l'amistat és una força de doble sentit, de l'amic a l'amat i de l'amat a l'amic. Tots dos termes de la relació són actius: l'amat estima l'amic ("*amatio*") i n'és correspost ("*reamatio*"). Cal tenir present que en la concepció medieval (tot seguint la "*philèsis*" i "*antiphilèsis*" aristotèlica) no hi ha amistat sense comunicació recíproca: "Apercebé l'amic que era amat per son amat..." (166).

Per això domina en Llull una concepció optimista de l'amor, on no té cabuda la desgràcia de no ser correspost: l'Amat sempre correspon als qui l'estimen:

151: "Jurava l'amic a l'amat que per sa amor e sostenia treballs e passions; e per açò pregava l'amat que l'amàs e de sos treballs passió hagués. Jurà l'amat que natura e propietat era de sa amor que amàs tots aquells qui l'amaven, e que hagués pietat d'aquells qui per sa amor treball sostenien. Alegràs's l'amic, e consolàs's en la natura e en la propietat essencial de son amat."

El principi de reciprocitat regeix tots els intercanvis:

l'amic i l'amat viuen l'un per l'altre, es busquen, es canten, es criden, s'alegren. És un diàleg incessant entre dos subjectes, la comunicació íntima entre dues consciències, el pas d'una subjectivitat estèril ("*amor sui*") a una intersubjectivitat fecunda.

13: "Digues, foll per amor: e qual cosa és pus visible, o l'amat en l'amic, o l'amic en l'amat? Respòs, e dix que l'amat és vist per amors, e l'amic per sospirs, e per plors, e treballs e dolors."

Aquesta reciprocitat troba la seva culminació en l'intercanvi de mirades.

41: "Ab ulls de pensaments, llanguiments, de sospirs e de plors, esguardava l'amic son amat; e ab ulls de gràcia, justícia, pietat, misericòrdia, liberalitat, l'amat esguardava son amic. E l'aucell cantava lo plaent esguardament damunt dit."

d.- Igualtat dels amants.

Semblaria que no es pot parlar d'igualtat en la relació entre Déu i l'ésser humà. És la posició d'Aristòtil que nega que l'home pugui ser amic de Déu ("*theophilèstratos*") a causa de la immensa distància que els separa. Però Llull, partint de la novetat cristiana de l'encarnació de Déu en Jesús, parla de l'estreta proximitat entre l'ésser humà i la divinitat.

L'amistat més perfecta és la que es dona a l'interior de la Trinitat, on el Pare és "*amatiu*", el Fill "*amable*" i l'Esperit "*amar*":

261: "Fa l'amat a son amic tres semblants a si mateix amats, en honraments e valors. E enamora's l'amic de tots tres egualment, jassia que l'amor sia una tan solament, a significança de la unitat, una en tres amats essencialment."

D'aquesta manera, totes les amistats humanes són una imatge imperfecta, una evocació de l'amor que lliga les tres Persones de la Trinitat, fet alhora de diferència i d'igualtat

59: "Anava l'amic desirant son amat, e encontrà's ab dos amics qui ab amor e ab plors se saludaren, e s'abraçaren e es besaren. Esmortí's l'amic: tan fortament li remembraren los dos amics son amat."

Aquesta igualtat arriba a l'extrem que l'amic i l'amat es lliuren completament l'un a l'altre.

68: "Deia l'amic a son amat: Tu est tot, e per tot, e en tot, e ab tot. Tu vull tot, per ço que haja e sia tot mi. Respòs l'amat: No em pots haver tot sens que tu no sies de mi. E dix l'amic: Hages-me tot, e jo tu tot. Respòs l'amat: Què haurà ton fill, ton frare e ton pare? Dix l'amic: Tu est tal tot, que pots abundar a ésser tot de cascú qui es dóna a tu tot."

L'encarnació de Déu justifica aquesta possibilitat de total donació:

153: "Tant plorà e cridà l'amic a son amat, tro que l'amat davallà de les altees sobiranes dels cels, e venc en terra plorar, e plànyer, e morir per amor, e per nodrir los hòmens a amar, e a conèixer, lloar sos honraments."

El versicle 117 mostra aquesta igualtat imperfecta entre Déu i l'ésser humà: la primera part destaca la relació d'igualtat i de proximitat, mentre que la segona part privilegiava la desigualtat i la distància.

117: "Encontraren-se l'amic e l'amat, e foren testimoni de llur encontrament saluts, abraçaments, e besars, e llàgremes e plors. E demanà l'amat a l'amic de son estament; e l'amic fo embarbescat en presència de son amat."

Aquesta distància és expressada amb la imatge de les classes socials diferents on coincideixen la "*humilitat*" i el "*gloriejament*":

96: "A una gran festa tenc l'amat gran cort de molts honrats barons, e féu gran convits e grans dons. Venc l'amic a aquella cort; dix-li l'amat: Qui t'ha apellat a venir a ma cort? Respòs l'amic: Necessitat e amors m'han fet venir veer tes faïçons e tots capteniments."